Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası

Ulusal ve uluslararası kuruluşların raporları, sorun ve eksikliklere rağmen kamplardaki hizmetlerin uluslararası standartlara uygun ve diğer ülkelerdeki kamplara kıyasla Türkiye'deki kampların iyi koşullarda olduğunu belirtmektedir.

Suna Gülfer IHLAMUR-ÖNER

Arap devrimlerinin tetiklediği gösteri ve protestolarla Mart 2011'de başlayan ve giderek şiddetlenen bir iç savaşa dönüşen Suriye krizi, üçüncü yılına ulaştı. İç savaşta ölenlerin sayısı 130.000'i aşarken, ülke içerisinde yerinden edilmişlerin sayısı 6,5 milyona yükseldi. Suriye'deki iç savaşın en önemli boyutlarından biri, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri (BMMYK) Antonio Guterres'in ifadesiyle, 1994'deki Ruanda mülteci krizinden beri dünyanın tanık olduğu en kötü kriz olan, Suriye mülteci krizidir. Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'daki Suriyeli mültecilerin sayısı, BMMYK kayıtlarına göre, 2.417.736'ya ulaşmış

durumdadır. Mülteci nüfusunun bir milyondan fazlasını ise çocuklar oluşturmaktadır. Kriz, bölgesel bir kriz olmanın çok ötesinde uluslararası bir nitelik kazanmış durumdadır. İnsan kaçakçıları aracılığıyla Avrupa'ya ulaşmaya çalışan Suriyeli mültecilerin sayısı her geçen gün artarken, batan göçmen tekneleri nedeniyle birer "mezarlığa" dönüşen Ege ve Akdeniz'de ölenler arasında Suriyeli mültecilerin sayısı ise giderek yükselmektedir.

Suriye'den Türkiye'ye mülteci akışı, 29 Nisan 2011 tarihinde Suriye'deki çatışmalardan kaçan 250-300 kadar Suriye vatandaşının Türkiye topraklarına sığınma talebinde bulunmasıyla başladı. Türkiye, 2009 yılında Suriye ile karşılıklı olarak almış olduğu vizeleri kaldırma kararı çerçevesinde mülteci krizi karşısında "açık kapı" politikasını benimsedi ve sığınmacıların barınması için Hatay ilinde kamplar kurdu. Türkiye, Suriyeli sığınmacılara yönelik çabalarının, Suriye'deki krizin çözülmesi yönündeki siyasi çabaların yerini alamayacağının bilincindeydi. Bu nedenle, öncelikle Başar Esad'ın reformlar yapması konusunda yoğun bir çaba gösterdi. Bu politika sonuç vermeyince, Suriye ile diplomatik ilişkilerini kesme kararı aldı. BM'nin sorunun çözümü yolundaki çabalarına destek veren Türkiye, bölgesel ve uluslararası aktörlerin krizin çözümünde etkisiz kaldığını görerek, Suriye muhalefetini desteklemeye başladı. Bu çerçevede, Esad rejimi güçlerine karşı savaşan Özgür Suriye Ordusu mensuplarının, Haziran 2011'den itibaren, Türkiye'ye girişine izin verdi. Kriz derinleştikçe artan sığınmacı sayısı karşısında ise Türkiye-Suriye sınırının, Suriye tarafında, uçuşa yasaklı bir tampon bölge oluşturulması yönünde BM'deki çabalarını yoğunlaştırdı. Ancak, bu çözüm önerisi şu ana dek taraftar bulamamıştır. Türkiye'nin Esad rejimine karşı uluslararası müdahale çağrısı da etkisiz kalmıştır. 2. Cenevre Konferansı'nın ilk turunda üzerinde uzlaşılan tek konu olan, Humus'taki sivillere insani yardım ulaştırmak için yapılan ateşkesin ilk gününde bozulması, Suriye'de krizinin çözümünün çok yakında olmadığının ve mülteci krizinin süreceğinin göstergesidir.

Misafir mi Mülteci mi?

Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne taraf ülkelerden biridir ve 1967 tarihli Ek Protokol'e "coğrafi sınırlama" ile taraf olmuştur. Buna göre, Türkiye

sadece Avrupa ülkelerinden gelen ve ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağı korkusu ile iltica talebinde bulunanlara mülteci statüsü vermektedir. Avrupa dışından gelenlerin başvurularını ise BMMYK ile birlikte değerlendirmekte ve mülteci statüsü verilmesi kararlaştırılanları, BMMYK aracılığıyla üçüncü ülkelere yerleştirmektedir. Türkiye, bu çerçevede, Suriyeli sığınmacılara mülteci statüsü vermemiş ve onları "misafir" olarak tanımlamıştır. Ancak "misafir" kavramının haklar bakımından uluslararası hukukta bir karşılığı bulunmadığı için bu durum sığınmacılara yönelik keyfi uygulamalara yol açma riski taşımaktadır.

Türkiye, Ekim 2011'den itibaren, Suriyeli "misafirlerini" İçişleri Bakanlığı 1994 Yönetmeliği'nin 10. maddesi gereğince "geçici koruma rejimi"ne aldığını ilan etmiştir. Asgari uluslararası standartlarla uyumlu olan bu rejim, açık kapı politikası, geri dönmeye zorlamama, bireysel statü belirlemenin yapılmaması, kamplarda barınma ve diğer temel hizmetlerin sunulması gibi ilkeleri içermektedir. BMMYK'nın Suriyeli mültecilere yönelik uyguladığı bireysel kayıt ve statü belirleme sürecini durdurmasıyla Türkiye'de kamplarının kurulması ve koordinasyonunu Afet ve Acil Durum Koordinasyon Başkanlığı (AFAD) ve Kızılay üstlenmiştir. Sığınmacıların kayıt işlemleri ve kimlik dağıtımı ise polis tarafından koordine edilmektedir. Ancak kayıt işlemlerinin merkezi hale getirilmesi henüz sağlanamamıştır.

Kamplardaki ve Kamp Dışındaki Sığınmacılar

30 Aralık 2013 tarihi itibariyle AFAD'a göre; Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Malatya, Kahramanmaraş, Osmaniye, Mardin, Adana illerinin sınırları içerisindeki 15 çadırkent, 1 geçici kabul merkezi ve 6 konteyner kentte 210.358 Suriyeli bulunuyor. Kamplar dışında, çeşitli illerde ise 450 bin civarında Suriyeli yaşamaktadır.

Ulusal ve uluslararası kuruluşların raporları, sorun ve eksikliklere rağmen kamplardaki hizmetlerin uluslararası standartlara uygun olduğunu ve diğer ülkelerdeki kamplara kıyasla Türkiye'deki kampların çok iyi koşullarda olduğunu belirtmektedir. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon da 7 Aralık 2012 tarihinde Islahiye kampına yaptığı ziyareti sonrası, Türkiye'ye açık kapı politikası ve ev sahipliği için teşekkür etmiştir. Kamplarda sığınmacıların barınma, yemek gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel hizmetler sunulmaktadır. Ancak, Türkiye'nin BMMYK da dahil uluslararası kuruluşların kamplara erişimini sınırlaması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Dışişleri Bakanlığı, sadece sınırlı sayıda (10-12) uluslararası Sivil Toplum Kuruluşu (STK)'nun, mültecilere yönelik faaliyet göstermesine izin vermektedir. Uluslararası kuruluş ve STK'ların kamplara girişinin sınırlanması, şeffaflık ilkesini zedelerken, sınırda uluslararası insan hakları gözlemcilerinin bulunmaması, sınır bölgesindeki gelişmeler hakkında yeterli bilgi alınmasının önünde engel teşkil etmektedir. Türkiye'nin sığınmacılara uluslararası yardımın yetersizliği konusundaki eleştirileri, haklı olsa da, yardım konusunda istekli ve deneyimli uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapılması, yardımları artırmada en etkili adım olacaktır.

Kamplarla ilgili bir diğer eleştiri de kampların konumuna ilişkindir. Mülteci kamplarının sınırdan en az 50 kilometre uzakta olması gerekmektedir. Türkiye'deki kampların sınıra çok yakın mesafede olması, sığınmacıların kamplara erişimi ve işlemlerinin yapılması açısından kolaylık sağlasa da, BMMYK'nın

sığınmanın sivil ve insani niteliğini koruma talimatlarına aykırılık teşkil etmektedir. Türkiye sınırına çok yakın cereyan eden çatışmalarda seken kurşunlar, hem kamplardaki sığınmacılar ve görevlilerin hem de sınıra yakın ilçe ve köylerde yaşayan Türk vatandaşlarının ölüm ve yaralanmalarına neden olması, sınır denetimi ve güvenliği konusunda adımlar atılması taleplerini gündeme getirmiştir.

Kamp dışındaki sığınmacılar, geçici koruma rejimi kapsamında olmakla birlikte, devletin verdiği kimlik kartına sahip olmadıkları için AFAD'ın hizmet ve yardımlarından faydalanamamaktadır. Şehirlerdeki sığınmacıların yerel ve uluslararası STK'ların yardımlarına erişimleri ise sınırlıdır. Bu konudaki eleştirileri dikkate alan hükümet, kamp dışındaki Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi için çalışmalara başlamış durumdadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı da Suriyelilerin kaçak istihdamının önüne geçmek amacıyla çalışma izni verilmesi üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir. Ancak Suriyelilerin çalışma izni alabildiğine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Suriyeliler, tekstil sektöründe, inşaatlarda ve mevsimlik işçi olarak düşük ücretlere ve sigortasız çalışmaya devam etmektedir. Sınır illerinde Suriyeli kadın sığınmacıların zorla evlendirildiğine ya da İstanbul'da kötü koşullardaki yüksek kiralı, kalabalık evlerde ya da parklarda kalan birçok Suriyelinin gündelik hayatlarını idame ettirmek için dilenmek zorunda kaldıklarına dair haberler, sığınmacıların kayıt altına alınmasının aciliyetini ortaya koyarken, Suriye'deki iç savaşın uzaması ve mültecilerin sayısındaki artışın sürmesi durumunda, geçici koruma rejiminin yeterli olmayacağını göstermektedir.

Geri Dönüş mü, Entegrasyon mu?

Türkiye, açık kapı politikasının halen yürürlükte olduğunu ifade etmesine karşın, 2012 yazından itibaren kampların kapasitesini aşmasıyla birlikte girişlere sınırlamalar getirmiştir. Bunu müteakip, sınırın Suriye tarafında, sınır boyunca 20'den fazla kamp ortaya çıkmıştır. Bu durumu, aynı zamanda, mülteci akışının durmayacağının bir göstergesi olarak okumak mümkündür. Sığınmacıların geri dönüşü ise meselenin bir diğer boyutudur. Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yönelik politikası, Esad rejiminin er ya da geç sona ereceği ve Suriyeli mültecilerin ülkelerine geri döneceği varsayımına dayanmaktadır. Ancak Türkiye, Esad rejimi sona erse bile Suriyelilerin geri dönmeme ihtimalini dikkate almak ve Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye entegrasyonuna ilişkin mekanizmalar üzerine düşünmek durumundadır. Türkiye'de kalışları uzadıkça, Türkçe öğrenmek isteyen Suriyelilerin sayısında artış gözlemlenmektedir. Entegrasyon için önemli bir araç olan dil eğitiminin yanı sıra, çalışma izinlerine ilişkin düzenlemelerin hızlandırılması ve kamp dışındaki Suriyelilerin, AFAD hizmetlerine erişiminin sağlanması gibi adımlar atılabilir. Entegrasyon sürecinde başta BMMYK olmak üzere, uluslararası kuruluşların desteğinin alınması önem taşımaktadır. Suriye mülteci krizi ölçeğinde olmasa da, daha önce zorunlu kitlesel göç dalgalarıyla karşı karşıya kalan ve hâlihazırda güzergah ve düzensiz göçün hedef ülkelerinden birine dönüşmüş olan Türkiye, gelecekte de bireysel ve kitlesel göçlere hazırlıklı olmalıdır. Bu nedenle, insan hakları temelli ve insani diplomasiyle uyumlu bir sığınmacı ve mülteci rejimi oluşturulması yönünde yeni adımların atılmasına ihtiyaç vardır. Nisan 2014'de yürürlüğe girecek olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu bu yönde umut verici bir gelişmedir. O

Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi